

JOAN CARLES MÈLICH, *La religió de l'ateu* Barcelona: Fragmenta Editorial, 2019

Ester Busquets i Alibés

Tot i l'acceleració del procés de secularització que es produeix a casa nostra, i que fa que es visqui i es pensi sense Déu, com si Déu no existís, podem afirmar que la qüestió de Déu encara genera interès, ja sigui per afirmar-ne l'existència ja sigui per negar-la. En tenim una mostra excel·lent amb l'aparició del nou assaig *La religió de l'ateu*, de Joan-Carles Mèlich.

Al final del llibre, l'autor reproduïx un fragment de les *Històries del senyor Keuner*, de Bertolt Brecht. Diu: «Una vegada algú li va preguntar si Déu existia. El senyor K. li va respondre: "Si et digués que sí, i et demostrés l'existència de Déu, ¿la teva vida canviaria? Si contestes afirmativament, va afegir, aleshores necessites un Absolut per viure. Però si dius que no, llavors ¿per què et preocupes de l'existència de Déu?"». Aquest final ajuda a comprendre el posicionament de Mèlich que es defineix com a «metafísicament agnòstic». Per a ell cal prescindir de Déu (dels absoluts de la metafísica), però a la vegada Mèlich es considera «èticament cristià», i adverteix que, tot i que no ens hem de preocupar per l'existència de Déu, no podem oblidar l'experiència ètica, la resposta a la necessitat de l'altre.

A *La religió de l'ateu*, el filòsof català reflexiona amb profunditat i agudesia sobre les conseqüències de la mort de Déu, o el que és el mateix, «la mort d'aquest pensament metafísic que ha sigut dominant en la cultura occidental al llarg de dos mil cinc-cents anys». Mèlich intenta pensar l'existència des del que ell anomena la *prosa* de la vida. Es tracta d'una existència construïda després de la mort de Déu proclamada per Nietzsche. Una existència que es viu al marge del pensament metafísic. «A diferència del que sosté la metafísica», argumenta Mèlich, «l'"humà" no és una essència transcendent, immutable, universal i eterna, sinó quelcom *prosaic*, quelcom inseparable del món, del temps i de l'espai, de la inevitabilitat de l'atzar. [...] No existeix un Absolut que ofereixi un sentit a l'existència més enllà de l'espai i el temps. [...] No hi ha, en la prosa, un model a seguir, una guia que ens orienti en el camí de la vida». Tanmateix una vida situada en la prosa, en què les relacions i les situacions es configuren sobre un horitzó en què Déu ha mort, en què ja no hi ha punts de referència absoluts des dels quals orientar-se, l'ètica (no la moral) esdevé la condició de possibilitat d'aquesta existència.

Segons l'autor, la metafísica és perillosa per a la vida perquè es mou en el terreny de les idees, de la veritat única, i ell sosté que no hi pot haver una única visió del món obligatòria per a tots. En la prosa, el jo és un *text* que es construeix i es desconstrueix simultàniament, sense cap tipus de manual d'instruccions, «s'aprèn a viure *vivint*». Fidel al seu projecte de construcció d'una filosofia literària, Mèlich considera que en el gènere literari de la novel·la és on millor descobrim la crítica radical a la metafísica. L'autor dialoga amb Cervantes, amb Kafka, amb Musil, amb Kundera, amb Auster... i en la descripció de les experiències vitals dels diferents personatges il·lustra com són orfes de veritats clares i distintes, orfes d'imperatius incondicionals: «**La novel·la no ens diu com viure, sinó només que hem de viure moltes vegades sota una terrible i dolorosa incertesa. La novel·la ens diu que hem d'inventar i inventar-nos cada dia, sabent que no tornarà a repetir-se mai**». Habitar en la prosa significa ser capaç de suportar el vertigen d'existir, reconèixer que no hi ha una fonamentació última, que cap vida no pot ser proposada com a model a ser imitat, però cap vida no pot viure al marge de la resposta ètica en la relació amb l'altre.

La mort de Déu és el final de l'Absolut, però no el final de la religió: «**La prosa és l'àmbit de l'experiència ètica, la del ser-hi, la de la resposta a la demanda del cos d'algú que pateix, la de l'amistat, la de la fecunditat, la de l'erotisme i la del plaer. I la prosa és també l'obertura a la religió de l'ateu. Davant la tomba del sagrat sorgeix una religió contrària a la metafísica, una religió prosaica en què la bondat ha substituït el Bé i en què la compassió ha ocupat el lloc de la Justícia**». La religió de l'ateu posa en el centre de la vida la relació amb l'altre, la donació gratuïta envers tot altre.

La religió de l'ateu és una lectura interessant perquè amb bons arguments, encara que no invulnerables, ens ajuda a repensar les febleses, però també el valor i l'actualitat, del pensament metafísic. L'autor, des d'un punt de vista antimetafísic, trenca amb la idea que la mort de Déu porta a la mort de l'home, o a la crisi de l'humanisme. Malgrat que no hi hagi respostes últimes, el reconeixement de l'altre, la cura de l'altre, és un valor que cal protegir, tant des de la cosmovisió metafísica com prosaica. El gest amorós, bondadós i compassiu envers l'altre –es fonamenti en una metafísica o no– és una exigència de caràcter universal.

L'autor del llibre sosté que hem de viure sense Déu, sense els absoluts de la metafísica. El mateix Nietzsche en l'anunci de la mort de Déu es pregunta ¿podrem ara viure sense déus o haurem d'inventar-ne de nous? L'obra de Mèlich, en el seu combat contra la metafísica, però no contra l'humanisme, ens situa novament davant una pregunta típicament humana, terriblement complexa, però alhora veritablement seductora.